

«СВЯТИСТЬ» У ТЕКСТІ ЧЕТВЕРТОЇ СТИХИРИ НА «ГОСПОДИ, ВЗИВАЮ...» НА ВЕЛИКІЙ ВЕЧІРНІ У СВЯТО ВВЕДЕННЯ У ХРАМ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ

«SANCTITY» IN THE TEXT OF THE FOURTH STYKHURA FOR «LORD, I HAVE CRIED» AT THE GREAT VESPERS ON THE HOLIDAY OF THE ENTRY OF THE MOST HOLY THEOTOKOS INTO THE TEMPLE

Святість – одне з ключових понять та один із базових концептів християнського богослів'я та вірочення.

Категорію святості та сакрального, а також питання шанування святих на матеріалі Святого Письма, творів святих отців та церковних письменників, агіографічних та інших джерел досліджували вітчизняні та зарубіжні фахівці в царині богослів'я та філології, зокрема свящ. Тарас Барщевський [Барщевський, 2009], Т. П. Вільчинська [Вільчинська, 2008], Т. Б. Дзюбанський [Дзюбанський, 2012], М. В. Скаб [Скаб, 2008], Я. Харкевич [Charkiewicz, 2015], П. В. Пасхос [Πάσχος, 1997] та ін.

Об'єкт дослідження – четверта стихира на «Господи, взиваю...»

У статті презентовані результати здійсненого богословсько-лінгвістичного аналізу тексту четвертої стихир на «Господи, взиваю...» на великій вечірні у свято Введення у храм Пресвятої Богородиці, продемонстровано, як слова або одне слово із коренем -свят- (-свяч-) в одному реченні (тексті) виконують різні лексико-семантичні та морфологічно-синтаксичні функції, змодельовано структуру лексико-семантичного й асоціативного поля «святість».

Ключові слова: богослужбовий підстиль, богослужбовий текст, Введення у храм Пресвятої Богородиці, велика вечірня, релігійний стиль, святість, стихира.

* Кандидат наук із богослів'я, кандидат філологічних наук, доцент, член Національної комісії зі стандартів державної мови та професор кафедри Священного Писання Київської православної богословської академії.

** Doctor of Philosophy in Theology, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor, Member of the National Commission on State Language Standards and Professor of the Department of Holy Scripture Kyiv Orthodox Theological Academy.

на великій вечірні у свято Введення у храм Пресвятої Богородиці як текст богослужбового підстилю релігійного стилю давньогрецькою, церковнослов'янською та українською мовами:

Τῶν Ἁγίων εἰς Ἁγία, ἡ Ἁγία καὶ ἄμωμος, ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι εἰσοικίζεται, καὶ δι' Ἀγγέλου ἐκτρέφεται, τῶ ὄντι ὑπάρχουσα, ἀγιώτατος ναός, τοῦ Ἁγίου Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ τὰ σύμπαντα, ἀγιάσαντος ταύτης εἰσοικήσει, καὶ θεώσαντος τὴν φύσιν, τὴν τῶν βροτῶν ὀλισθήσασαν [Μηνναίον του Νοεμβρίου, 1868, σ. 151].

Во святых святая, Святая і Непорочная, Святим Духом вводится / і святим Ангелом питається, / суци святійший храм Святаго Бога нашего, / всяческая освятившаго входом Ея / і обожившаго естество земних ползшееся (авторський транслітерований текст церковнослов'янською мовою з українською вимовою за виданням: Минея Ноябрь, 1981, ч. 2, с. 169).

У святее святых Свята і Непорочна Духом Святим вводится, і ангели всі радуються, бо Вона – найсвятіший храм святого Бога нашого, що освячує все входом Своім і обожує упалу природу людську (українськомовний переклад) [Святкова мінея, ч. 1, 2002, с. 279].

Мета дослідження – здійснити богословсько-лінгвістичний аналіз компонентів із коренем -свят(-свiach-) на лексико-семантичному, морфологічному та синтаксичному рівнях мовної системи, що функціонують у тексті четвертої стихири на «Господи, ззиваю...» на вели-

The article presents the results of the theological-linguistic analysis of the text of the fourth stychyria for «Lord, I have cried» at the great vespers on the holiday of the Entry of the Most Holy Theotokos into the temple, demonstrating how words or one word with the root of word -свят- / -свiach- (-sviat- / -sviach-) in one sentence (texts) perform various lexical-semantic and morphological-syntactic functions, the structure of the lexical-semantic and associative field «sanctity» is modeled.

In the studied text, the units of the lexical level of the Ukrainian language with the root of word -свят- / -свiach- (-sviat- / -sviach-), belonging to the following thematic groups, form the lexical-semantic and associative field «sanctity»:

- 1) the name of a part of the Old Testament temple (святее святых, sviatie sviatykh, Holy of Holies);*
- 2) name of the Mother of God (Свята, Sviata, Saint);*
- 3) the name of the Third Hypostasis of the Holy Trinity (Дух Святой, Dukh Sviaty, Holy Spirit);*
- 4) epithets for God, [angels], temple (святій Бог, sviaty Boh, holy God; [святій] ангел, [sviaty] anhel, [holy] angel; найсвятіший храм, naisviatishyi khram, most holy temple);*
- 5) the name of God's sanctifying action (освячувати, osviachuvaty, sanctify). Named words and fixed (terminological) word combinations with the root of word -свят- / -свiach- (-sviat- / -sviach-), are formally expressed by such parts of speech as an adjective (also a*

кій вечірні у свято Введення у храм Пресвятої Богородиці.

Порівняльний аналіз тексту четвертої стихирі на «Господи, ззиваю...» на великій вечірні у свято Введення у храм Пресвятої Богородиці дав змогу виявити певні відмінності між її давньогрецьким оригіналом та перекладами церковнослов'янською й українською мовами. Так, зокрема, у давньогрецькому прототипі у фразі «καὶ δι' Ἀγγέλου ἐκτρέφεται» відсутнє слово «Ἀγίου», однак його відповідник «святим» функціонує у церковнослов'янському варіанті перекладу. В українськомовному перекладі давньогрецька («καὶ δι' Ἀγγέλου ἐκτρέφεται») й церковнослов'янська («і святим Ангелом питається») фрази мають такий варіант: «[...] і ангели всі радуються [...]», що не відповідає змісту оригіналу.

Компонент стихирі *святее святых* (або *святее святых*) – усталене субстантивоване й термінологізоване словосполучення, що виконує синтаксичну функцію обставини (вказує на місце дії) й позначає місце спершу у старозавітній скинії (Вих. 26: 33–34), а згодом – у Єрусалимському храмі (3 Цар. 6: 16, 7: 50, 8: 6), куди дозволялося входити один раз у рік лише первосвященникові й куди, згідно зі Святим Переданням, у трирічному віці була приведена й уведена Пресвята Богородиця [Розповідь..., 2008, с. 373–385].

Святий апостола Павло у Посланні до євреїв, описуючи облаштування старозавітної скинії, згадує

substantive adjective) and a verb, perform the functions of a subject (Свята, Sviata, Saint), a predicate (освячувати, osviachuvaty, sanctifies), an adjunct in a sentence (Дух Святий, Dukh Sviatyi, Holy Spirit), an adverb (святее святых, sviateie sviatykh, Holy of Holies) and an attribute (святим Бог, sviatyi Boh, holy God; [святим] ангел, [sviatiy] anhel, [holy] angel; найсвятіший храм, naisviatishyi khram, most holy temple).

From a semantic-syntactic point of view, it is a subject of action (Дух Святий, Dukh Sviatyi, Holy Spirit), object of action (Свята, Sviata, Saint), predicate (освячувати, osviachuvaty, sanctifies), adverbial (святее святых, sviateie sviatykh, Holy of Holies), attribute (святим Бог, sviatyi Boh, holy God; [святим] ангел, [sviatiy] anhel, [holy] angel; найсвятіший храм, naisviatishyi khram, most holy temple), with therefore, the functions of the subject and the subject of the action, as well as the direct object and the object of the action, provided there is a predicate (predicate) expressed by a verb in the Passive voice (вводиться, vvodytsia, introduced), are not correlated with the same word.

It is worth paying attention to such syntactic features when translating religious texts, in particular liturgical ones, from ancient Greek and Church Slavonic into Ukrainian, in which active verbs predominate and in sentences the function of the subject correlates with the subject of the action, and the object correlates with the object of action.

і про святе святих: «Перший завіт мав постанову про богослужіння і святилище земне; бо побудована була скинія перша, в якій був світильник і трапеза та жертвні хліби і яка називається «святе». За другою ж завісою була скинія, названа «**Святе святих**», яка мала золоту кадильницю і обкутий з усіх боків золотом ковчег завіту, де були золотий посуд з манною, жезл Ааронів розквітлий та скрижалі завіту, а над ним херувими слави, що осіняли вітар; про що не час тепер говорити докладно» (Євр. 9: 1–5).

The main theological idea contained in the analyzed text is that the Most Holy Theotokos enters the holiest place of the Old Testament Jerusalem temple as a place of God's special presence, in order to later Herself become a place of residence (dwelling, temple) from conception to the birth of the Son of God – the Lord God and our Savior Jesus Christ.

Key words: liturgical sub-style, liturgical text, Entry of the Most Holy Theotokos into the Temple, great vespers, religious style, sanctity, stykhyra.

Перший складник словосполучення *святе святих* в українськомовному перекладі стихирі має повну нестягнену форму прикметника *святе*, що вказує на його церковнослов'янське походження та семантику урочистості й піднесеності, властиву текстам релігійного стилю, зокрема богослужбовим.

Компонент стихирі *Свята* – субстантивований прикметник жіночого роду, що в аналізованому тексті виконує синтаксичну функцію підмета (іменна частина мови в називному відмінку), а з погляду семантичного синтаксису – об'єкта дії, та вживається як контекстуальний синонім на позначення Пресвятої Богородиці, вказуючи на її святість.

Інший контекстуальний синонім із семантикою святості, моральної чистоти, невинності в тексті стихирі на позначення Пресвятої Богородиці – лексема *Непорочна*, виражена також субстантивованим прикметником жіночого роду, що виконує ті самі синтаксичні функції, що й слово *Свята*, як однорідні члени речення.

У Словникові української мови в 11-х томах лексема *непорочний* зафіксована із такими значеннями:

1. Морально чистий, ні в чому не винний; безгрішний. // Властивий, притаманний морально чистій людині.
2. Незайманий, невинний. // перен. Який має природний вигляд: ніким не змінений, не порушений [Словник..., 1974, т. 5, с. 362].

Компонент стихирі *Дух Святий* – усталене субстантивоване й термінологізоване словосполучення, що з погляду семантичного синтаксису виконує функцію суб'єкта дії, хоча ви-

ражене іменними частинами мови в орудному відмінку, що, зазвичай, відповідає функції додатка, й позначає Третю іпостась Святої Трійці.

На прикладі аналізованого тексту стихирі спостерігаємо, що субстантивований прикметник *Свята* в називному відмінку виконує функцію підмета, предмета повідомлення, вказуючи на те, про кого або про що йдеться чи розповідається в реченні, а з боку семантичного синтаксису субстантивований прикметник в називному відмінку *Свята* виконує функцію об'єкта дії, адже Пресвята Богородиця не Сама входить у святе святих, а Її вводить туди Святий Дух, Який є суб'єктом дії. Отже, в досліджуваному тексті стихирі об'єкт дії співвідносний із підметом, а суб'єкт дії – з додатком, вираженим іменними частинами мови в непрямих відмінках, зокрема в орудному.

На таку особливість релігійних текстів варто звернути увагу під час здійснення їх перекладів із давньогрецької й церковнослов'янської мов українською, забезпечивши відповідність між підметом і суб'єктом дії та між додатком й об'єктом дії, наприклад: *У святее святих Святу і Непорочну Святий Дух вводитьь...*

У компоненті стихирі *святий ангел* (у перекладі церковнослов'янською мовою) прикметник *святий* виконує атрибутивну функцію означення та як епітет до слова *ангел* вказує на святість як на одну із властивостей осіб духовного й ангельського світу.

Компонент стихирі *найсвятіший храм святого Бога нашого* – образна багатослівна перифрастична номінація Пресвятої Богородиці, утворена поєднанням двох словосполучень – *найсвятіший храм* та *святий Бог наш*. У цій номінації реалізована сема місця перебування Бога, оселі Божої. З одного боку, храм є місцем особливої присутності Бога, Який діє в ньому Своєю благодаттю, а з іншого – Пресвята Богородиця, Яка зачала від Духа Святого й носила у Своїй утробі Сина Божого – Господа Бога і Спасителя нашого Ісуса Христа, стала для Нього місцем перебування, оселею і храмом.

Сема оселі Бога, храму Божого, місця Його перебування доволі часто ословлюється в найменуваннях як безпосередньо Пресвятої Богородиці, так і святих інших чинів. Богословське підґрунтя для таких номінацій міститься в Першому посланні святого апостола Павла до коринф'ян, де він промовляє такі слова: «Хіба ж не знаєте, що ви – храм Божий і Дух Божий живе у вас? Якщо хто зруйнує храм Божий, того покарає Бог:

бо храм Божий святий, а цей храм – ви» (1 Кор. 3: 16–17). Або: «Хіба не знаєте, що тіла ваші є храм Святого Духа, Який живе у вас і Якого ви маєте від Бога, і ви не свої? Бо ви куплені дорогою ціною. Отже, прославляйте Бога в тілах ваших і в душах ваших, які є Божі» (1 Кор. 6: 19–20).

Так, в інших богослужбових текстах, наприклад, Пресвята Богородиця названа *Божественною оселею* та *чесною оселею невимовного єства Божественного*, яке вище за слово і більше за розум, святителі – *храмом святим*, преподобні – *оселею Духа Пресвятого*, *оселею Пресвятого Духа*, пор.: *Ти була чесною оселею невимовного єства Божественного, яке вище за слово і більше за розум*, і для грішників поручителькою; як Мати Того, Хто над усім царює, Ти подаєш благодать і зцілення: моли Сина Твого, щоб ми одержали милість у день судний (Служба загальна святам Богородичним: кондак після шостої пісні канону на ранній) [Воскресний октоїх..., 2001, с. 328]; *Настав на путь покаєння нас, що завжди схиляємося до злих діл і прогнівляємо милосердного Господа, неневісна благословенна Маріє, пристановище безнадійних людей і Божественна оселя* (Служба загальна преподобному одному: Богородичний після сідального після поліелея на ранній) [Воскресний октоїх..., 2001, с. 426]; *Бувши храмом святим, освітленим чеснотами, ти мав у собі оселю Тройці нествореної і співав Її: благословенний Бог отців наших* (Служба загальна святителю одному: другий тропар сьомої пісні канону на ранній) [Воскресний октоїх..., 2001, с. 397]; *Розцвів ти, як фінік, за словом Давида, отче, й був оселею Духа Пресвятого, і прославився на весь світ; молися за нас, що з вірою шануємо пречесну пам'ять твою, преподобний (ім'я)* (Служба загальна преподобному одному: світільний на ранній) [Воскресний октоїх..., 2001, с. 432–433]; *Богоносний отче (ім'я), ти всі тілесні потреби духу підкорив; утвердивши себе подвигом посту, як золото, вогнем очищений, засяяв ти й оселею Пресвятого Духа був; зібрав ченців багато і навчанням своїм, як по сходинках, на небо, на висоту чеснот вів їх. Пом'яни ж і нас, що шануємо святу пам'ять твою, й молися за спасіння душ наших* (Служба загальна преподобному одному: перша стихира на «Хваліте...» на ранній) [Воскресний октоїх..., 2001, с. 433] та ін.

У словосполученні *найсвятіший храм* прикметник у найвищому ступені порівняння *найсвятіший* виконує атрибутивну функцію та як епітет до слова *храм* вказує на його святість. Святість храму сповідував у своїх молитовних псалмоспівах ще старозавітний цар і пророк Давид, взиваючи до Бога такими

словами: «Я ж з великої милости Твоєї увійду в дім Твій, поклонюся до храму святого Твого зі страхом перед Тобою» (Пс. 5: 8). Або: «Господь у храмі святім Своім. Господь – на небі Престіл Його. Очі Його [на вбогих] споглядають, зір Його випробовує синів людських» (Пс. 10: 4). Або: «Почуй, Господи, голос моління мого, коли я молюся до Тебе, коли підношу руки мої до храму святого Твого» (Пс. 27: 2) та ін. Ці самі псалми продовжують дунати і в наш час під час здійснення різних богослужінь, засвідчуючи нашу віру.

У словосполученні *святий Бог* – прикметник *святий* виконує атрибутивну функцію означення та як епітет до слова *Бог* вказує на святість як на одну із Його онтологічних властивостей. Ще у Святому Письмі Старого Завіту (у книзі Левит) Бог Сам за-свідчує Свою святість та закликає і людей досягати цього стану: «Освятуйтеся і будьте святими, бо Я [Господь, Бог ваш] *святий*» (Лев. 11: 44). Або: «Отже, будьте святими, тому що Я *святий*» (Лев. 11: 45). Або: «І сказав Господь Мойсеєві, говорячи: оголоси всій громаді синів Ізраїлевих і скажи їм: будьте святими, бо *святий* Я Господь, Бог ваш» (Лев. 19: 2).

У досліджуваному тексті стихири відповідними словами та їх поєднанням (засобами мови) передано глибокий богословський зміст свята Введення до храму Пресвятої Богородиці – Діва Марія приводиться до святого храму як до оселі й місця перебування святого Бога, щоб потім Самій стати найсвятішим храмом, оселею та місцем перебування Сина Божого з моменту Його безсіменного зачаття від Духа Святого до народження у Вифлеємській печері.

Святий Бог є джерелом і суб'єктом освячення всього упало-го земного творіння. На це вказує наявність в тексті стихири дієслова у функції присудка / предиката *освячувати*. Контекстуальним синонімом до дієслова *освячувати*, наслідком чого є набуття стану святості, є дієслово *обожувати*, утворене від іменника *обоження*, що передбачає уподібнення Богові, щоб за благодаттю людина стала тим, Ким Бог є за природою.

Саме вхід Пресвятої Богородиці до святого храму наблизив повноту часу (Гал. 4: 4) і став передумовою нашого освячення, обоження й спасіння.

Отже, у тексті четвертої стихири на «Господи, взиваю...» на великій вечірні у свято Введення у храм Пресвятої Богородиці наявні одиниці лексичного рівня української мови із коренем *-свят-* (*-свяч-*), що належать до наведених нижче тематичних груп, утворюють лексико-семантичне й асоціативне поле «святість»:

- 1) найменування частини старозавітного храму (*святеє святих*);
- 2) найменування Богородиці (*Свята*);
- 3) найменування Третньої іпостасі Святої Трійці (*Дух Святий*);
- 4) епітети на означення Бога, [ангелів], храму (*святий Бог, [святий] ангел, найсвятіший храм*);
- 5) найменування освячувальної дії Бога (*освячувати*).

Названі слова й усталені (термінологізовані) словосполучення з коренем *-свят-* (*-свях-*), формально виражені такими частинами мови, як прикметник (також субстантивований прикметник) та дієслово, виконують у реченні функції підмета (*Свята*), присудка (*освячує*), додатка (*Духом Святим*), обставини (*святеє святих*) й означення (*святий Бог, [святий] ангел, найсвятіший храм*). З погляду семантико-синтаксичного це – суб'єкт дії (*Дух Святий*), об'єкт дії (*Свята*), предикат (*освячує*), адвербіаль (*святе святих*), атрибут (*Святий Бог, [святий] ангел, найсвятіший храм*), при цьому, функції підмета й суб'єкта дії, а також додатка й об'єкта дії за умови наявності присудка (предиката), вираженого дієсловом у пасивному стані (*вводиться*), не співвідносні з тим самим словом. На такі синтаксичні особливості варто звертати увагу під час здійснення перекладу релігійних текстів, зокрема богослужбових, із мови давньогрецької та церковнослов'янської мовою українською, в якій переважають дієслова активного стану та в реченнях функції підмета корелюють із суб'єктом дії, а додатка – з об'єктом дії.

Основна богословська ідея, яка міститься в тексті четвертої стихири на «Господи, взиваю...» на великій вечірні у свято Введення у храм Пресвятої Богородиці, полягає в тому, що Пресвята Богородиця входить у найсвятіше місце старозавітного Єрусалимського храму як місця особливої присутності Бога, щоб згодом Самій стати місцем перебування (оселею, храмом) від зачаття до народження Сина Божого – Господа Бога і Спасителя нашого Ісуса Христа.

Джерела:

1. Біблія : книги Священного Писання Старого та Нового Завіту : в українському перекладі з паралельними місцями та додатками / [пер. Патріарха Філарета (Денисенка)]. – К. : Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. – 1407, [9] с.
2. Воскресний октоїх і загальна мінея. – К. : Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2001. – 693, [3] с.
3. Мінея Ноябрь. – М. : Издание Московской Патриархии, 1981. – Ч. 2. – 544 с.
4. Розповідь про вхід у храм Пресвятої Богородиці і Приснодіви Марії // Життя святих (вибрані) українською мовою викладені за повчанням Четирьох-Міней св.

- Димитрія Ростовського. – К. : Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2008. – Т. 6. – С. 373–385.
5. Святкова мінея. – К. : Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2002. – Ч. 1. – 824 с.
 6. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970 – 1980.
 7. Μηναίον του Νοεμβρίου: περιέχον, άπασαν την ανήκουσαν αυτώ Ακολουθίαν, μετά και της προσθήκης, του Τυπικού, κατά την αρχαίαν μεν, νεωστί δε τυπωθείσαν διάταξιν της Αγίας του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας / Κουτλουμουσιανός, Βαρθολομαίος. – Βενετία : Εκ του Ελληνικού Τυπογραφείου του Αγίου Γεωργίου, 1868. – 239 σ.

Література:

8. Барщевський Т. Старозавітні передумови формування християнської концепції святості / Тарас Барщевський // Наукові записки УКУ. – 2009. – Ч. 1: Богослов'я. – Вип. 1. – С. 7–21.
9. Вільчинська Т. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII – XVIII ст. : монографія / Т. П. Вільчинська. – Тернопіль : Джуря, 2008. – 424 с.
10. Дзюбанський Т. Єдин свят : біблійні, богословські та історичні аспекти розуміння святості у християнському житті / Тарас Б. Дзюбанський. – К. : Дух і літера, 2012. – 135, [1] с.
11. Скаб М. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери / М. В. Скаб. – Чернівці : Рута, 2008. – 560 с.
12. Charkiewicz Ja. Kult świętych w Kościele prawosławnym : teologia, historia, formy, typologia / Jarosław Charkiewicz. – Warszawa : Warszawska Metropolia Prawosławna, 2015. – 448, [32] с.
13. Πάσχος Π. Άγιοι οι φίλοι του Θεού : εισαγωγή στην αγιολογία της ορθοδόξου εκκλησίας / Π. Β. Πάσχου. – 2η έκδ. – Αθήνα : Αρμός, 1997. – 322, [4] σ.

Dzherela:

1. Bibliia : knyhy Sviashchenoho Pysannia Staroho ta Novoho Zavitu : v ukrainskomu perekladі z paralelnymy mistsiamy ta dodatkamy / [per. Patriarka Filareta (Denysenka)]. – K. : Vydannia Kyivskoi Patriarkhii Ukrainkoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2004. – 1407, [9] s.
2. Voskresnyi oktoikh i zahalna mineia. – K. : Vydavnychi viddil Ukrainkoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2001. – 693, [3] s.
3. Myneia Noiabr. – M. : Izdanie Moskovskoi Patriarkhii, 1981. – Ch. 2. – 544 s.
4. Rozpovid pro vkhid u khram Presviatoi Bohorodytsi i Prysnodivny Marii // Zhytliia sviatykh (vybrani) ukrainskoiu movoiu vykladeni za povchanniam Chetikh-Minei sv. Dymytrii Rostovskoho. – K. : Vydavnychi viddil Ukrainkoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2008. – T. 6. – S. 373–385.
5. Sviatkova mineia. – K. : Vydavnychi viddil Ukrainkoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2002. – Ch. 1. – 824 s.
6. Slovnyk ukrainskoi movy : v 11 t. – K. : Nauk. dumka, 1970 – 1980.
7. Μηναίον του Νοεμβρίου: περιέχον, άπασαν την ανήκουσαν αυτώ Ακολουθίαν, μετά και της προσθήκης, του Τυπικού, κατά την αρχαίαν μεν, νεωστί δε τυπωθείσαν διάταξιν της Αγίας του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας / Κουτλουμουσιανός, Βαρθολομαίος. – Βενετία : Εκ του Ελληνικού Τυπογραφείου του Αγίου Γεωργίου, 1868. – 239 σ.

Literatura:

8. Barshchevskiy T. Starozavitni peredumovy formuvannia khrystyianskoi kontseptsii sviatosty / Taras Barshchevskiy // Naukovi zapysky UKU. – 2009. – Ch. 1: Bohoslovia. – Vyp. 1. – S. 7–21.

9. Vilchynska T. Kontseptualizatsiia sakralnoho v ukrainskii poetychnii movi XVII – XVIII st. : monohrafiia / T. P. Vilchynska. – Ternopil : Dzhura, 2008. – 424 s.
10. Dziubanskyi T. Yedyn sviat : bibliini, bohoslovski ta istorychni aspekty rozuminnia sviatosti u khrystyianskomu zhytti / Taras B. Dziubanskyi. – K. : Dukh i litera, 2012. – 135, [1] s.
11. Skab M. Zakonomirnosti kontseptualizatsii ta movnoi katehoryzatsii sakralnoi sfery / M. V. Skab. – Chernivtsi : Ruta, 2008. – 560 s.
12. Charkiewicz Ja. Kult świętych w Kościele prawosławnym : teologia, historia, formy, typologia / Jarosław Charkiewicz. – Warszawa : Warszawska Metropolia Prawosławna, 2015. – 448, [32] s.
13. Πάσχος Π. Άγιοι οι φίλοι του Θεού : εισαγωγή στην αγιολογία της ορθοδόξου εκκλησίας / Π. Β. Πάσχου. – 2η έκδ. – Αθήνα : Αρμός, 1997. – 322, [4] σ.